

ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับสินทรัพย์มนุษย์
เพื่อปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการดำรงชีพ

Lifelong Learning Skills as Driving Human Assets
to Adapt Livelihood Strategies

ดร. ดุลภาค มณีอินทร์¹

Dr. Dullapark Maneein¹

บทคัดย่อ

หนึ่งในสินทรัพย์ 5 ประการ ขององค์ประกอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน คือ สินทรัพย์มนุษย์ (Human asset) (Chambers & Conway, 1991; DFID, 1999) ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา เพื่อให้ “คน” ได้รู้เท่าทันโลก ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วขึ้นและสามารถขับเคลื่อนกลยุทธ์เพื่อยกระดับการดำรงชีพในชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน (Technology disruption) ซึ่งถือเป็นแนวโน้มสำคัญในยุคศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสินทรัพย์ของการดำรงชีพทั้ง 5 องค์ประกอบ ดังนั้น ชุมชนจะต้องมีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการดำรงชีพอย่างไร เพื่อไม่ให้ตกยุคและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และยังคงความสามารถเพื่อเพิ่มศักยภาพการยกระดับการดำรงชีพของครัวเรือนไว้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวของสินทรัพย์มนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน

คำสำคัญ: การเรียนรู้ตลอดชีวิต, สินทรัพย์มนุษย์, การดำรงชีพอย่างยั่งยืน

1 นักวิชาการอิสระ ปรินญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Independent Scholar, Ph.D; Doctor of Philosophy Program in Social Development Administration, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration

*Corresponding author; email: dullapark@gmail.com

(Received: 0 xxxxx 0000; Revised: 0 xxxxx 0000; Accepted: 0 xxxxx 0000)

Abstract

One of the 5 assets of sustainable livelihoods framework is human asset (Chambers & Conway, 1991; DFID, 1999; DFID, 2008). It is considered as an important factor in development. As “people” can be aware of the world with tremendously rapid changed and drive strategies to improve community’s livelihoods in a sustainable way. Especially the dimension of technology disruption in the 21st century, which is considered a trend that directly and indirectly affects the assets of all 5 elements of community’s livelihood. Therefore, how communities adapt and change their livelihood strategies in order not to be obsoleted and keep up with rapid changes. They still maintain the ability to enhance the livelihood of households, especially Human assets’ ability to learn and adapt in disruptive era.

Keywords: Lifelong Learning, Human Asset, Sustainable Livelihoods Framework

บทนำ

รายงาน Future of Jobs Survey ของ World economic forum (2023) ที่มีการสำรวจกว่า 800 บริษัท ใน 45 ประเทศทั่วโลก ครอบคลุมคนงานกว่า 11 ล้านคน สะท้อนว่า ทักษะคนงานราว 44% จะถูก เปลี่ยนแปลง จากหน้ามือเป็นหลังมือ หรือ disruption ภายใน 5 ปีข้างหน้า และทักษะทางปัญญา (Cognitive skills) จะมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในที่ทำงาน โดยราว 6 ใน 10 ของพนักงาน จำเป็นที่จะต้องรับการอบรมก่อนปี 2570 โดยเฉพาะความรู้ด้านเทคโนโลยีและความสามารถในการปรับตัว ความยืดหยุ่น ความคล่องตัว โดยมีบริษัทราว 30% ที่เน้นด้านทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) ซึ่งสะท้อนได้ว่า ทักษะนี้ควรสร้างมาจากทั้ง 2 ทางคือ 1. องค์กร ที่เร่งสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้เพื่อตอบสนอง ต่อโลกธุรกิจที่เปลี่ยนเร็ว และ 2. ตัวพนักงาน ควรเร่งพัฒนาตนเอง ไม่หยุดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ และ 45% ของธุรกิจในรายงานเห็นว่า เงินทุนสำหรับการฝึกอบรมทักษะเป็นการแทรกแซงที่มีประสิทธิภาพสำหรับรัฐบาลที่ต้องการเชื่อมโยงผู้มีความสามารถเข้าสู่การจ้างงาน

ภาพที่ 1 การเปลี่ยนแปลง Disruption ในโลกที่หมุนเร็วขึ้น (EEF, 2022)

ดังภาพที่ 1 ข้างต้น กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ได้นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า เราอยู่ในโลกที่เทคโนโลยีหมุนเร็วกว่าเมื่อก่อนถึง 20 เท่า เพราะยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงฉับพลัน (Disruption) ต้องใช้เวลา 600 ปีที่ชีวิตจะเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ แต่ในยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลัน (Disruption) ในศตวรรษที่ 21 จะใช้เวลาเพียง 30 ปีเท่านั้น ดังนั้น ทักษะที่มีอยู่จะหมดความสำคัญลงเร็วมาก สิ่งที่เรารู้ในวันนี้อาจจะใช้ไม่ได้ในอีก 5-10 ปีข้างหน้า ภาครัฐหรือองค์กรจึงควรพัฒนาคน โดยไม่จำกัดแค่ทักษะด้านความรู้ (Hard skills) แต่ควรมีทักษะด้านอารมณ์ (Soft skill) ให้ปรับตัวตามสถานการณ์ได้ โดยความพร้อมในด้านอาชีพที่สำคัญ (Career readiness) คือทักษะทางปัญญา (Cognitive skills) การปรับตัว แก้ปัญหา เรียนรู้ และต่อยอด นำไปสร้างโอกาสให้ตนเอง “คนที่พร้อมในยุคสมัยนี้ ไม่ใช่คนที่มีปริญญา แต่ต้องมีความคล่องตัวด้านอาชีพ มีความพร้อมที่จะดิสรัปต์ (Disrupt) อาชีพของตัวเองตลอดเวลาเพื่อไปกับธุรกิจที่ปรับตัวได้” ผู้รอดในตลาดแรงงานจะมีเพียง 2 กลุ่มเท่านั้น กลุ่มแรก คือ ‘ซูเปอร์เป็ด’ (Jack of all trades หรือ Master of none) หมายถึงกลุ่มคนที่มีความรู้รอบด้าน และสามารถดัดแปลงภาพออกมาใช้เพื่อทำให้ตัวเองแกร่งขึ้น กระทั่งกลายเป็นซูเปอร์เป็ดในด้านนั้นๆ กลุ่มที่สองคือ ‘Jobs Innovators’ หมายถึงกลุ่มคนที่สามารถสร้างงานได้ในแบบที่คนทั่วไปคิดไม่ถึง เช่น รับจ้างงานเอนเตอร์เทนโดยการไปอ่านหนังสือให้คนฟัง (EEF, 2022)

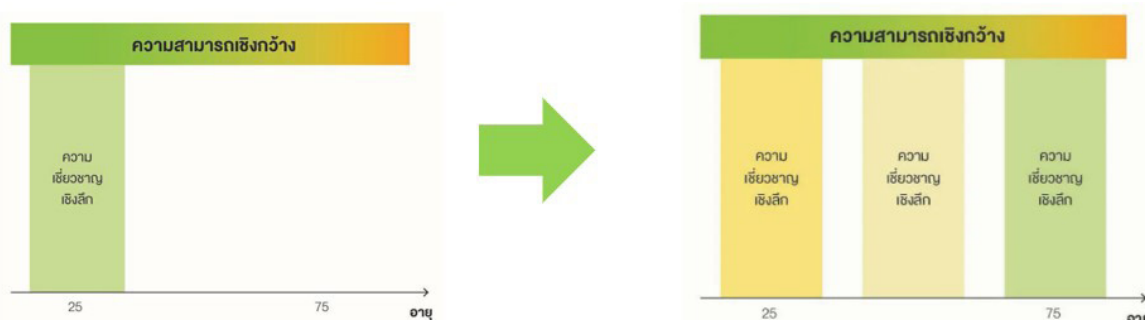
การเรียนรู้ตลอดชีวิต

“การเรียนรู้ตลอดชีวิต” หรือ “Lifelong Learning” คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ต่าง ๆ ผสมผสานกันอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของแต่ละบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย โดย 1. Learn คือการมีองค์ความรู้จากการเรียนรู้ที่ผ่านมา 2. Unlearn คือการเข้าใจว่าสิ่งที่เคยเรียนรู้ในอดีตอาจใช้ไม่ได้ผล จึงไม่ควรยึดติดหรือควรกล่าบล้างสิ่งเดิมๆ ออกไป และ 3. Relearn คือการเรียนรู้สิ่งที่เคยรู้ด้วยมุมมองใหม่ๆ หรือเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ตามคำกล่าวของ Toffler A. (1970) ในหนังสือ Future Shock ที่ว่า “The illiterate of the 21st century will not be those who cannot read and write, but those who cannot learn,

unlearn, and relearn.” เทคนิคพื้นฐานในการสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับตนเอง คือ ต้องเริ่มจากการมีกรอบความคิดแบบเติบโต (Growth mindset) ไม่เป็นน้ำเต็มแก้ว เปิดรับที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ และควรรหาโอกาสพัฒนาตัวเองเข้าไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อ เช่น ร่วมงานกับคนเก่งหรือหมั่นพัฒนาตนเอง อีกทั้งควรเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง หรือ Active learning จะช่วยให้ได้ฝึกทั้งกระบวนการคิดและลงมือทำ สามารถเชื่อมโยงความรู้เข้ากับการทำงานจริง

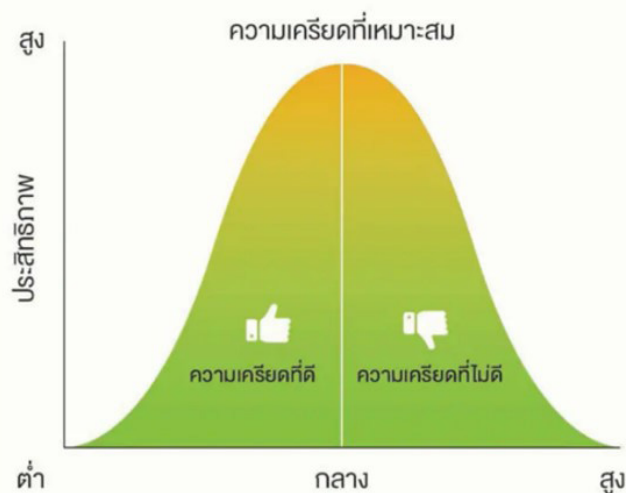
“ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต” หรือ “Lifelong Learner” ซึ่งในความหมายทั่วไปหมายถึง ผู้ที่รับประสบการณ์เรียนรู้ทั้งที่เป็นแบบทางการ (Formal learning) และไม่เป็นทางการหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal learning) เพื่อการมีชีวิตอยู่รอดและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม และมีความสุขตลอดช่วงชีวิตของแต่ละบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย จากหนังสือ Learn or Lose ของ ดร.นิค ฟาน แดม ได้พูดถึงคุณลักษณะสำคัญของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 7 ประการ ดังนี้ 1. มีกรอบความคิดแบบเติบโต 2. พัฒนาตนเองให้เชี่ยวชาญอย่างต่อเนื่อง 3. ก้าวออกไปจากกรอบเดิมๆ 4. สร้างแบรนด์ให้กับตัวเอง 5. รับผิดชอบในการพัฒนาและการเรียนรู้ของตนเอง 6. ทำในสิ่งที่รักและมี 7. มีชีวิตชีวา (Van Dam, N.H.M., 2016)

คุณลักษณะแรกของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต คือ กรอบความคิดแบบเติบโต ซึ่งแครอล ดเว็ค (Carol Dweck, 2008) นักจิตวิทยาจากมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ใช้เวลากว่า 30 ปีศึกษาถึงคุณลักษณะของผู้เรียนที่ส่งผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ “กรอบความคิด” ของผู้เรียนมีผลกระทบอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ทั้งในเรื่องของการยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์และการยอมรับความล้มเหลว สามารถแบ่งกรอบความคิดของผู้เรียนได้ 2 ลักษณะคือ พวกที่มีกรอบความคิดแบบยึดติด (Fixed mindset) และพวกที่มีกรอบความคิดแบบเติบโต (Growth mindset) ผู้ที่มีกรอบความคิดแบบยึดติด มักเชื่อว่าศักยภาพในการเรียนรู้ นั้นจำกัดและถูกกำหนดโดยยีนส์ ภูมิหลังทาง เศรษฐกิจ และสังคม หรือโอกาสที่ได้รับ พวกเขาอาจมีความคิดว่า “ฉันพูดในที่สาธารณะไม่เก่ง ฉันไม่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ จึงควรหลีกเลี่ยง” ในขณะที่ผู้เรียนซึ่งมีกรอบความคิดแบบเติบโต มักเห็นคุณค่าของสิ่งที่ไม่ถนัดหรือไม่เคยทำมาก่อนว่าเป็นความท้าทายและเป็นโอกาสที่นำไปสู่การเติบโตหรือความรู้ใหม่ๆ ซึ่งสุดท้ายแล้ว ผู้ที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตจะสามารถบรรลุศักยภาพได้มากกว่าผู้ที่มีกรอบความคิดแบบยึดติด และคุณลักษณะที่ 2 พัฒนาตนเองให้เชี่ยวชาญอย่างต่อเนื่อง สินทรัพย์มนุษย์มักจะพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะเฉพาะของตนเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือมีความรู้ลึกแบบรูปตัวที (T-shaped) และใช้ความเชี่ยวชาญเชิงลึกไปตลอดอายุการทำงาน แต่แนวโน้มในอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรต่างๆ มักต้องการผู้ที่มีทั้งความเชี่ยวชาญเชิงลึกควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะและความรู้ในเชิงกว้างแบบรูปตัวเอ็ม (M-shaped) คือมีความเชี่ยวชาญเชิงลึกที่หลากหลายกว้างขวางตลอดเวลาในแต่ละช่วงชีวิต เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่หมุนเร็วขึ้น

ภาพที่ 2 พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จาก T-Shaped เป็น M-Shaped (Van Dam, N.H.M., 2016)

คุณลักษณะที่ 3 ก้าวออกไปจากกรอบเดิมๆ ในบริบทการทำงานที่ไม่สะดวกสบายจนเกินไป มนุษย์จะเกิดการพัฒนาและฝึกฝนทักษะใหม่ๆ การเรียนรู้ (Learning zone) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้คนกล้าก้าวออกไปนอกพื้นที่ปลอดภัย (Comfort zone) (Senninger, 2000; Kiknadze, Nona & Leary, Mark, 2021) และจากกฎของเยิร์คส์-ดอดสัน ความเครียด ซึ่งถูกเรียกว่า ‘ความตื่นตัว’ ที่เพิ่มขึ้น มีความสัมพันธ์กับการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ในรูปแบบเส้นโค้งพาราโบลา เช่น เมื่อคนเพิ่งเริ่มทำงานในองค์กร พวกเขาจะพบกับ ‘ความเครียดที่ดี’ อันนำไปสู่ประสิทธิภาพที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเครียดที่มากเกินไปอาจทำให้เกิดความวิตกกังวล และส่งผลเสียต่อประสิทธิภาพการทำงาน ดังนั้น แม้ว่าการก้าวออกนอกพื้นที่ปลอดภัยจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่การเลือกงานที่เหมาะสมในอย่างก้าวที่เหมาะสมก็เป็นสิ่งสำคัญด้วยเช่นกัน (Yerkes, R. M., & Dodson, J. D., 1908)

ภาพที่ 3 กฎของเยิร์คส์-ดอดสัน (Yerkes–Dodson Law) (Yerkes, R. M., & Dodson, J. D., 1908)

คุณลักษณะที่ 4 สร้างแบรนด์ให้กับตัวเอง แบรนด์ของบุคคลเป็นสิ่งไม่คงที่ ซึ่งตลอดเส้นทางอาชีพของแต่ละคนอาจจำเป็นต้องรีแบรนด์ตัวเองหลายครั้งตามการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเราสามารถใช้กระบวนการสร้างแบรนด์ เพื่อพัฒนาทักษะและสร้างคุณค่าของตัวเองให้เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ทั้งภายในและภายนอกองค์กร (Gorbatov S, Khapova SN and Lysova EI, 2018) และลำดับที่ 5. รับผิดชอบในการพัฒนาและการเรียนรู้ของตนเอง คือ การสร้างเป้าหมายการเรียนรู้และทำตามเป้าหมายให้สำเร็จ ประเมินความก้าวหน้าเป็นระยะๆ ขอคำแนะนำจากผู้รอบรู้ซึ่งอาจเป็นหัวหน้างาน เพื่อนร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา หรือลูกค้า และถ้ามีทุนทรัพย์เพียงพอ ก็ลงทุนกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอ ดังคำกล่าวของ วอร์เรน บัฟเฟตต์ “การลงทุนที่สำคัญที่สุด คือ การลงทุนในการพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง” คุณลักษณะที่ 6 ทำในสิ่งที่รักและมีความหมาย ในภาษาญี่ปุ่นมีคำว่า ‘อิกิไก’ (Ikigai) หมายถึง เหตุผลของการมีชีวิตอยู่ ซึ่งครอบคลุมทุกองค์ประกอบของชีวิต ทั้งมิติของอาชีพ งานอดิเรก ความสัมพันธ์ และจิตวิญญาณ การค้นพบอิกิไกของตัวเองทำให้เกิดความพึงพอใจและเติมเต็มชีวิตให้มีความหมาย จากการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่เป็นผู้ใหญ่จำนวนกว่า 43,000 คน พบว่า ผู้ที่ไม่สามารถค้นพบอิกิไก มีความเสี่ยงในการเสียชีวิตด้วยการฆ่าตัวตายสูงกว่ากลุ่มที่ค้นพบอิกิไกอย่างมีนัยสำคัญ หากต้องการค้นหาอิกิไก ให้เริ่มต้นด้วยการตอบคำถาม 4 ข้อ คือ สิ่งที่เรา รัก สิ่งโลกต้องการ สิ่งที่ทำแล้วได้เงิน สิ่งถนัด อิกิไกอยู่ตรงจุดตัดของคำถามเหล่านี้ (García, H., Miralles, F., & Cleary, H., 2018) และคุณลักษณะสุดท้าย คือ มีชีวิตชีวา การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี การออกกำลังกาย โภชนาการ การนอนหลับ และการผ่อนคลาย เช่น การฝึกเจริญสติ การเล่นโยคะ รวมไปถึงการพัฒนานิสัยที่ดี จะช่วยส่งผลกระทบได้อย่างกว้างขวาง การนอนหลับที่เพียงพอสัมพันธ์

กับความสามารถในการรับรู้ การรักษาและฟื้นฟูความรู้ของสมอง อันส่งผลต่อเนื่องไปถึง สมาธิ ความคิดสร้างสรรค์ การตัดสินใจ ปฏิบัติทางอารมณ์และสังคม

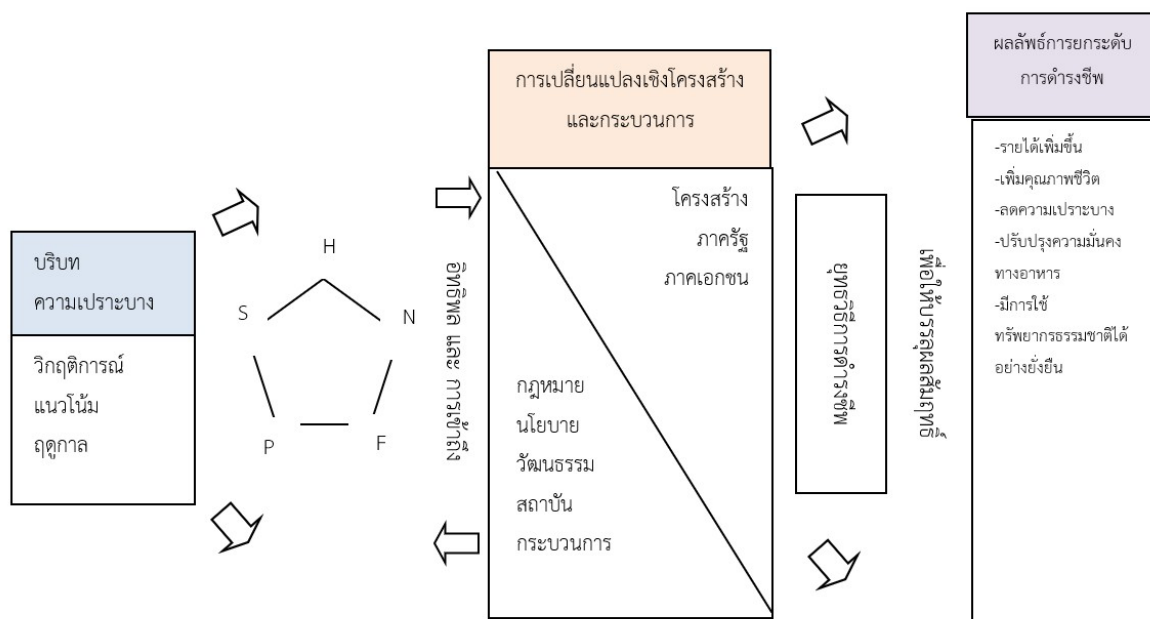
ภาพที่ 4 อิคิไก: เคล็ดลับการมีชีวิตที่ยืนยาวและมีความสุขแบบญี่ปุ่น
(García, H., Miralles, F., & Cleary, H., 2018)

จากความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตข้างต้น ถือได้ว่า ความสามารถทางการคิดและการเรียนรู้ นั้น เป็นลักษณะพิเศษที่สร้างความเป็นสินทรัพย์มนุษย์ (Human asset) ในการดำรงชีพของครัวเรือน และแยกมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างชัดเจน มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ พัฒนาและแก้ปัญหาได้ เนื่องจากความสามารถในการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ การเกิดความต้องการพื้นฐานของชีวิต ทั้งที่เป็นความต้องการทางร่างกาย ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการความรัก ความต้องการการยอมรับ ความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองไปจนถึงความต้องการที่จะแก้ปัญหา ปรับปรุง หรือพัฒนาเรื่องต่างๆ ล้วนแล้วแต่กระตุ้นให้คนต้องคิด การเรียนรู้จึงเป็นทักษะสำคัญที่ต้องใช้ในกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งแก่ชรา การเรียนรู้เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตมนุษย์และอยู่คู่ขนานไปกับชีวิต กล่าวคือ มนุษย์เมื่อลืมตามองโลกก็ต้องเริ่มเรียนรู้ ทารกต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและความต้องการทางร่างกาย เมื่อถึงวัยเรียนก็จะมีกิจกรรมที่หลากหลาย สังคมกลุ่มเพื่อนและบุคคลที่ต้องเกี่ยวข้อง ทำให้ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะภายในโรงเรียนหรือภายในสถาบันเท่านั้น เมื่อบุคคลก้าวออกมาสู่โลกของสายอาชีพ การเรียนรู้ของบุคคลก็จะลึกซึ้งขึ้น โดยเฉพาะการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ และต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับหัวหน้างานและเพื่อนร่วมงาน เนื่องจากสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาการและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้บุคคลต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อติดตามให้ทันความเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอาชีพการงานให้เหมาะสม ก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากนี้ ยังต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมตามช่วงพัฒนาการชีวิต อันนำไปสู่ความสามารถในการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการดำรงชีพของครัวเรือนตามกรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (ดุชนิ ดามี, 2557; ยุทธการ สืบแก้ว, 2551)

กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับความสามารถในการจัดการสินทรัพย์ด้านต่าง ๆ เพื่อลดความเปราะบางที่ครัวเรือนต้องเผชิญ โดยจำแนกสินทรัพย์ออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ สินทรัพย์ด้านกายภาพ (Physical asset) สินทรัพย์ด้านการเงิน (Financial asset) สินทรัพย์ด้านธรรมชาติ (Natural asset) สินทรัพย์ด้านมนุษย์ (Human asset) และ สินทรัพย์ด้านสังคม (Social asset) ซึ่งสินทรัพย์เหล่านี้บางส่วนอยู่ในความครอบครองของบุคคล ในขณะที่บางส่วนอาจเป็นทรัพย์สินร่วม (Common property) ที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงและมีสิทธิ์นำมาใช้ประโยชน์ รวมทั้งเข้าไปได้จัดการได้ นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงความยากจน และความเปราะบางของครัวเรือนด้วย โดยอาจดูได้จากฤดูกาล วิกฤตการณ์ เช่น สถานการณ์โรคระบาดโควิด และแนวโน้ม เช่น การเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในมิติของเทคโนโลยี (Technology disruption) อันนำไปสู่ความอ่อนแอและลดทอนความเข้มแข็งของบุคคลและครัวเรือนในการทำมาหากิน ในขณะเดียวกันยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยที่ความสำเร็จของความพยายามที่จะดำรงชีพอย่างยั่งยืนได้มักจะต้องดำเนินการผ่านยุทธวิธีการดำรงชีพ (Livelihood strategy) ด้วยการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างและกระบวนการอันเกี่ยวเนื่องกับนโยบายและการแทรกแซงของสถาบันหรือองค์กรทั้งที่เป็นภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการแทรกแซงมักจะแสดงออกมาในรูปของกิจกรรมที่ทำและประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน อันเป็นผลมาจากการเลือกยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพไปใช้ในการปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีพระดับครัวเรือน รวมทั้งการลดความเปราะบาง ซึ่งคนในชุมชนเหล่านี้อาจพบกับความยากลำบากที่มาจากทั้งภัยธรรมชาติ แนวโน้ม และวิกฤตการณ์จากภายนอกชุมชน โดยมุ่งเน้นไปที่ความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนควบคู่กับการปรับปรุงสินทรัพย์ของครัวเรือนและในชุมชนให้มีมูลค่าและคุณค่าเพิ่มขึ้น (Chambers & Conway, 1991; DFID, 1999)

H สินทรัพย์มนุษย์ | S สินทรัพย์ทางสังคม | N สินทรัพย์ธรรมชาติ | P สินทรัพย์ทางกายภาพ | F สินทรัพย์การเงิน

ภาพที่ 5 Sustainable Livelihoods Framework (DFID, 2008)

สินทรัพย์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพของครัวเรือนในชุมชน อาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สินทรัพย์ครัวเรือน (Household capitals) ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ ภาพที่ 1 1) สินทรัพย์ทางกายภาพ (Physical asset) หมายถึง สาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา การคมนาคมขนส่ง รวมถึงเครื่องมือ เทคโนโลยี และเครื่องจักรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นสินทรัพย์ในการผลิต 2) สินทรัพย์ทางการเงิน (Financial asset) หมายถึง เงินสด เงินออม สินเชื่อ และหนี้สินของครัวเรือนที่ใช้เป็นทุนหมุนเวียนในชีวิตประจำวัน 3) สินทรัพย์ทางธรรมชาติ (Natural asset) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย เช่น น้ำ ดิน ลม อากาศ แหล่งพันธุกรรมพืชและสัตว์ รวมถึงระบบวัฏจักรของน้ำและสถานที่บำบัดและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น บ่อบำบัดน้ำเสีย 4) สินทรัพย์มนุษย์ (Human asset) หมายถึง ทักษะ ความรู้ และความสามารถของแรงงาน ตลอดจนการมีสุขภาพที่ดีและความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์อื่น ๆ 5) สินทรัพย์ทางสังคม (Social asset) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคม เช่น เครือข่าย ประชาสังคม การมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง ความสัมพันธ์ทางสังคม และการเป็นสมาชิกของชมรมและสมาคม (Bhandari, 2013; Masae, 2013; Maneein, 2023)

การเรียนรู้ตลอดชีวิตกับการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การดำรงชีพอย่างยั่งยืน

1. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน (Technology disruption) ส่งผลกระทบต่อสินทรัพย์ของการดำรงชีพทั้ง 5 องค์ประกอบ

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน (Technology disruption) เป็นแนวโน้มที่ส่งผลกระทบต่อสินทรัพย์ของการดำรงชีพทั้ง 5 องค์ประกอบ ก่อนข้างชัดเจนในช่วงหลายปีที่ผ่านมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงโรคระบาดโควิด ซึ่งถือว่าเป็นวิกฤตการณ์ ตามกรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน องค์ประกอบแรกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในแง่ของระบบนิเวศ (Ecosystem) ของการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ สินทรัพย์สังคม นับแต่ยุคเทคโนโลยี 5G เป็นต้นมา ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมเริ่มปรับตัวเข้ามาใช้งานออนไลน์บนมือถือมากขึ้น และยิ่งในช่วงโรคระบาดโควิดก็ยิ่งเป็นปัจจัยกระตุ้นให้ผู้คนในสังคมลดการพบปะพูดคุย มีการเว้นระยะห่างในการสนทนา ปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานและการซื้อขายสินค้าผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น สินทรัพย์ลำดับต่อมา คือ สินทรัพย์การเงิน จากการขยายกลุ่มของผู้ใช้งานออนไลน์ในเกือบทุกช่วงวัยทำให้เกิดตลาดของสินค้าออนไลน์เพิ่มขึ้น ผู้คนในชุมชนสามารถสร้างรายได้จากยอดผู้ชมของแพลตฟอร์มออนไลน์นอกเหนือจากการขายสินค้า เช่น ยูทูบ ดิจิตอล เป็นต้น ครัวเรือนในชุมชนเริ่มเข้ามาสร้างคอนเทนต์ที่เป็นเรื่องราวของท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้มีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มโดยไม่ต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่นเหมือนอย่างที่ผ่านมา สินทรัพย์กายภาพ การคมนาคมขนส่งที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่คนในชุมชนจะสัญจรไปมาหาสู่กันด้วยรถประจำทาง เช่น รถเมล์หรือรถสองแถว เพื่อพบปะสังสรรค์กัน ก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นการพูดคุยผ่านวิดีโอคอล ที่สามารถเห็นหน้าตาของคู่สนทนา ส่งไฟล์ข้อมูล รูปภาพให้กันได้สะดวกยิ่งขึ้น ไม่จำเป็นต้องเดินทางด้วยการระบบคมนาคมขนส่งเหมือนสมัยก่อนเพียงอย่างเดียว สินทรัพย์ธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลกระทบทางอ้อมเมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้า ผู้คนในชุมชนก็สามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น ทำให้ตระหนักและสำนึกถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อลดปริมาณการเดินทางไปมาหาสู่กันด้วยพาหนะที่ใช้เชื้อเพลิงแบบสันดาปก็จะยิ่งช่วยลดปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์และทำให้อากาศของชุมชนสะอาดมากยิ่งขึ้น และสินทรัพย์อันดับสุดท้าย คือ สินทรัพย์มนุษย์ หรือ “Lifelong learner” ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยความรู้และสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กลุ่มคนแรกๆ ที่รับสิ่งใหม่และปรับตัว คือ กลุ่มคนในวัยเรียนที่พร้อมตอบรับเทคโนโลยีอยู่แล้ว และเมื่อโรคระบาดโควิดเข้ามา ก็ยิ่งมีส่วนช่วยกระตุ้นการปรับตัวกับเทคโนโลยีไปในกลุ่มคนหลากหลายช่วงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนผู้สูงวัยที่เริ่มเข้ามาเรียนรู้ ทักษะด้านความรู้ (Hard skills) การใช้งานแพลตฟอร์มระบบ

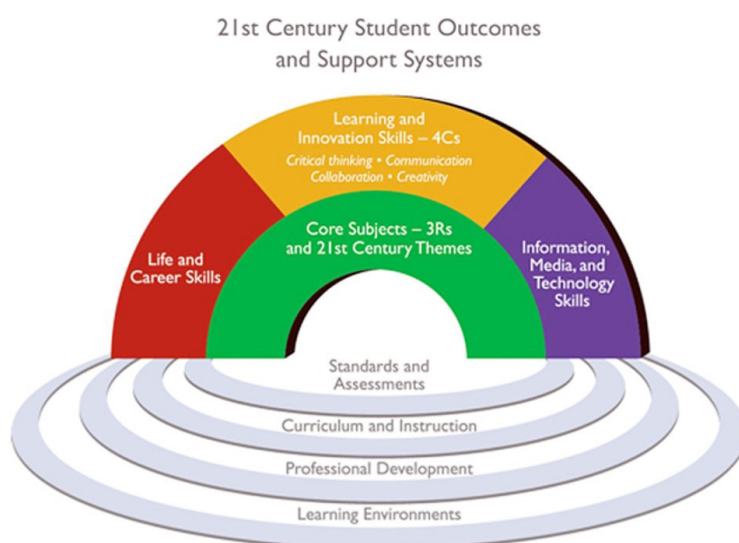

ออนไลน์มากขึ้น ทั้งเครือข่ายโซเชียลมีเดียและการซื้อ-ขายสินค้า ดังนั้น สันทรัพย์มนุษย์ไม่จำกัดแต่เพียงเฉพาะในวัยเรียนแต่เป็นกลุ่มคนในหลากหลายช่วงอายุได้ปรับตัวเพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง ผ่านการพัฒนาทักษะด้านอารมณ์ (Soft skills) ด้วยกรอบความคิดแบบเติบโต เป็นทักษะทางปัญญา (Cognitive skills) การแก้ปัญหา เรียนรู้ และต่อยอด หรือเรียกว่า ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning)

2. ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตขับเคลื่อนยุทธวิธีการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

จากคำนิยามของยูเนสโก ว่าด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นเอง ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตต้องปรับตัวให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของเทคโนโลยีด้วยกรอบแนวคิดการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งองค์ประกอบหลักของการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 3 ทักษะสำคัญ คือ 1. ทักษะชีวิตและการทำงาน 2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี 3. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ได้แก่ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม โดยมีเป้าประสงค์ด้านทักษะ 3R กับ 8C สำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

3R คือทักษะด้านความรู้ ประกอบด้วย 1. Reading (อ่านออก) 2. (W)Riting (เขียนได้) 3. (A)Rithmetics (คิดเลขเป็น) คือ ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จะต้องสามารถอ่านได้ มีทักษะในการอ่าน คิดวิเคราะห์ และสามารถเขียนสรุป หรือจับใจความสำคัญ รวมถึงการคิดเลขเป็น ส่วนทักษะด้านอารมณ์ หรือ 8C เป็นทักษะที่จำเป็น โดยนอกจากผู้เรียนจะอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม (Facilitator) ในยุคของเทคโนโลยีจึงต้องมีการใช้นวัตกรรมเข้ามาในการเรียนการสอน ผู้เรียนได้เรียนแบบลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ฝึกทักษะในด้านการคิด การแก้ปัญหา การทำงานแบบร่วมมือ เป็นบุคคลที่พร้อมจะเรียนรู้ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์และสร้างสรรค์ ด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณาและคุณธรรมของผู้เรียนรู้ ประกอบไปด้วย 1. ทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและสามารถแก้ปัญหาได้ 2. ทักษะในการสื่อสารและการรู้เท่าทันสื่อ 3. ความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะความเป็นผู้นำ 4. การคิดอย่างสร้างสรรค์และคิดเชิงนวัตกรรม 5. ความเข้าใจในความแตกต่างของวัฒนธรรมและกระบวนการคิดข้ามวัฒนธรรม 6. ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และรู้เท่าทันเทคโนโลยี 7. ทักษะอาชีพและการเรียนรู้ 8. มีความเมตตากรุณา มีคุณธรรม และมีระเบียบวินัย (UNESCO Institute for Lifelong Learning., 2018; González-Pérez LI, Ramírez-Montoya MS., 2022; Thwe, W.P., Kálmán., 2023)

ภาพที่ 6 ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (UNESCO, 2018)

ในยุคศตวรรษที่ 21 ประชากรในโลกนี้คงไม่อาจปฏิเสธการรับรู้หรือเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีได้ แต่ผู้คนในทุกช่วงวัยต้องปรับตัวและประยุกต์ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เริ่มตั้งต้นด้วยกรอบความคิดแบบเติบโต พร้อมจะเรียนรู้ด้วยการก้าวออกจากพื้นที่ปลอดภัยที่ตัวเองคุ้นชินวิธีการ Learn, Unlearn และ Relearn เพื่อเรียนรู้ทักษะเดิมในมุมมองใหม่ หรือ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน (Technology disruption) ในโลกดิจิทัลของยุคศตวรรษที่ 21 เช่นปัจจุบัน (UNESCO, 2018) ดังนั้นเอง ชุมชนก็ต้องปรับยุทธวิธีการดำรงชีพด้วยการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างและกระบวนการอันเนื่องจากผลกระทบของสินทรัพย์การดำรงชีพอย่างยั่งยืนทั้ง 5 สินทรัพย์ที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยการพัฒนาความเชี่ยวชาญเชิงลึกควบคู่ไปกับทักษะและความรู้ในเชิงกว้างแบบรูปตัวที (T-shaped) ของความรู้ใหม่ๆ ที่เข้ามา เชื่อมโยงกับองค์ความรู้แบบตัวทีของความรู้และความเชี่ยวชาญเดิมๆ ที่ชุมชนมีอยู่ ด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ 1. ทบทวนทักษะเดิมที่มีอยู่ (Re-skill) 2. เสริมทักษะที่มีอยู่ให้เชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น (Up-skill) 3. เพิ่มทักษะใหม่ (New-skill) เช่น เรื่องเทคโนโลยีในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นต้น (Suwannee, 2019; Li, L., 2022) ผสานกันเป็นการเรียนรู้แบบตัวเอ็ม (M-Shaped) ต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ตามความรู้และความเชี่ยวชาญใหม่ๆ ที่เข้ามาเสริมแรงให้กับชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งความรู้ใหม่ๆ มักจะเกิดจากการแทรกแซงการพัฒนา (Development intervention) ขององค์กรภายนอกต่างๆ เข้ามาช่วยกระตุ้นและเสริมแรงให้เกิดการปรับยุทธวิธีเพื่อยกระดับการดำรงชีพของครัวเรือนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแทรกแซงด้วยการให้ความรู้เชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับเทคโนโลยีและความรู้พื้นฐานสำหรับการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) (Maneein, 2023) เช่น การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย การเงิน การตลาดเพื่อสร้างรายได้ ความมั่นคงของครัวเรือน และหากชุมชนสามารถปรับแนวทางการเรียนรู้ให้ทันสมัยกับโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน (Disruption) ตามแนวทางการเรียนรู้ 3R x 8C ของยุคศตวรรษที่ 21 ด้วยกรอบแนวคิดแบบเติบโต ชุมชนเหล่านั้นก็จะสามารถปรับยุทธวิธีการดำรงชีพได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

3. ปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการดำรงชีพอย่างเท่าทันสู่การยกระดับการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

สรรพสิ่งต่าง ๆ คงไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง เวกเซ่นสตีวโลกติกดำบรรพ์ ไดโนเสาร์ที่ต้องสูญพันธุ์ไปเพราะไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันเมื่อหลายล้านปีก่อน หรือดังคำกล่าวของ แจ็ค เวลช์ อดีต CEO ของ GE “จงเปลี่ยนแปลงตัวเอง ก่อนที่จะถูกบังคับให้เปลี่ยนแปลง” (“Change before you have to.”: Jack Welch’s quote) ดังนั้นเอง สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือ การเปลี่ยนแปลง การยกระดับการดำรงชีพของครัวเรือนให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ครัวเรือนในชุมชนเองก็ต้องมีการปรับตัว ปรับยุทธวิธีให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน

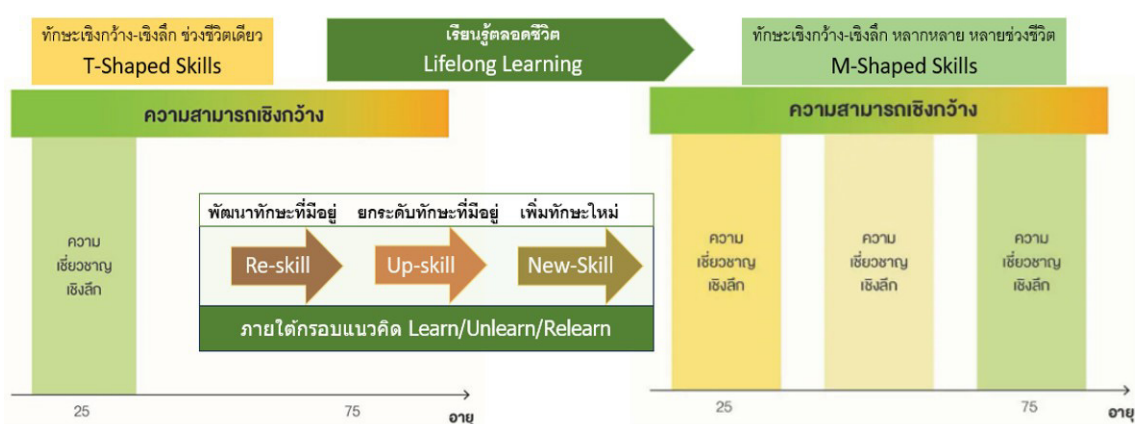
แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ทำให้ประชากรทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต และบริการออนไลน์ต่างๆ ได้มากขึ้น ภาพการตลาดแบบออฟไลน์ที่ต้องอาศัยสถานที่ตั้งเป็นสำคัญ ถูกแปรเปลี่ยนไป ทุกพื้นที่ในโลกที่มีอินเทอร์เน็ตเข้าถึงได้ก็สามารถทำการตลาดบนโลกออนไลน์ได้ ดังนั้นเอง ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการตลาดออนไลน์ได้หลากหลายรูปแบบ (Digital marketing) เช่น สมาชิกครัวเรือนสามารถสร้างรายได้จากการเล่าเรื่องราววิถีชีวิตประจำวัน การรวมกลุ่มทำกิจกรรมผ่านรูปแบบวีดิทัศน์ชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน ผลิตภัณฑ์จากวัสดุและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Srivetbodee, S., 2021; Le, N. and Ratten, V., 2021) เมื่อคนในชุมชนเริ่มมองเห็นถึงสัญญาณของความสำเร็จจากการยกระดับการดำรงชีพระดับครัวเรือนก็อาจทำให้ชาวบ้านที่ยังลังเลหรือยังไม่ได้สนใจเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมบนฐานชุมชนได้เปลี่ยนความคิดและเริ่มเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) จนนำไป

สู่การยกระดับการดำรงชีพของครัวเรือน ทั้งการสร้างงานและรายได้เสริมจากกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน รายได้จากมูลค่าเพิ่มของผลผลิตการเกษตรและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น มีเวลาอยู่กับครอบครัวและมีความสุขมากขึ้น รวมถึงการลดความเปราะบางจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่สร้างผลกระทบในวงกว้างทั่วโลก (Krantz, 2001; Maneein, 2023)

ในทางกลับกัน หากชุมชนไม่รับรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีเข้ามาประยุกต์ใช้กับยุทธวิธีการดำรงชีพของครัวเรือน การเข้าถึงจากบุคคลภายนอกชุมชนเกี่ยวกับเรื่องราว ภูมิปัญญา และผลิตภัณฑ์ของพื้นที่ชุมชน ก็จะเป็นไปได้อย่างยากมาก และยังมีชุมชนอื่นๆ ที่นำเอาเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาที่มีอยู่ก็จะทำให้ชุมชนที่ไม่ยอมปรับตัวเหล่านั้นก็จะยิ่งสูญเสียความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น (Competitive advantage) และอาจไม่สามารถยกระดับการดำรงชีพของครัวเรือน จนอาจต้องยอมจำนนอยู่กับความเปราะบางทางสังคมท่ามกลางความท้าทายและความผันผวนที่เกิดขึ้น ทั้งความเปราะบางของการพึ่งตัวเศรษฐกิจ ภัยธรรมชาติ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ มลภาวะทางอากาศ ปัญหาประชากร ความไม่แน่นอนของภูมิรัฐศาสตร์โลก ล้วนส่งผลกระทบต่อค่าครองชีพและความมั่นคงในชีวิต การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน (UN, 2023; UNDP, 2023)

สินทรัพย์มนุษย์ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญขององค์ประกอบสินทรัพย์การดำรงชีพในการขับเคลื่อนยุทธวิธีการดำรงชีพทั้งในเชิงโครงสร้างและกระบวนการให้สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน แนวโน้มที่มากกระทบกับบริบท ความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน โดยใช้กระบวนการพัฒนาทักษะใหม่ๆ ขยายกรอบพื้นที่ที่ออกจากพื้นที่ปลอดภัยไปสู่พื้นที่การเรียนรู้ ขยายความสามารถเชิงกว้าง ทักษะทางอารมณ์ การทำงานงานร่วมกับผู้อื่น คู่ขนานไปกับการพัฒนาทักษะด้านความรู้ ความสามารถเชิงลึกของทักษะใหม่ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี ความรู้ทางการเงิน หรือความรู้ใหม่ๆ ที่เรายังไม่เคยได้เรียนรู้มาก่อน ผ่านกระบวนการ พัฒนาทักษะที่มีอยู่ในงานใหม่ (Re-skill) เพิ่มยกระดับทักษะที่มีอยู่ (Up-skill) และ เพิ่มทักษะใหม่ (New-skill) ภายใต้กรอบแนวคิด Learn/ Unlearn/ Relearn (Toffler A., 1970) เรียนรู้ทฤษฎีควบคู่กับการปฏิบัติการ หรืออีกนัยหนึ่ง การทำซ้ำกระบวนการเรียนรู้แบบ T-Shaped skills หลายๆ ครั้ง อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็น M-Shaped ดังภาพที่ 7 และเมื่อ “คน” มีความรู้เชิงปฏิบัติการ ทักษะที่ทำให้รู้ “เท่าทัน” การเปลี่ยนแปลงโลกอันรวดเร็ว จะทำให้เข้าใจภาพ ความเปราะบางทางสังคมของชุมชนที่จะมากกระทบกับสินทรัพย์ของการดำรงชีพได้ชัดเจนขึ้น ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนหรือพลิกแพลงยุทธวิธีการดำรงชีพของครัวเรือนในชุมชนได้ทันการณ์ก่อนที่จะถูกสภาพแวดล้อมภายนอกบังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลง

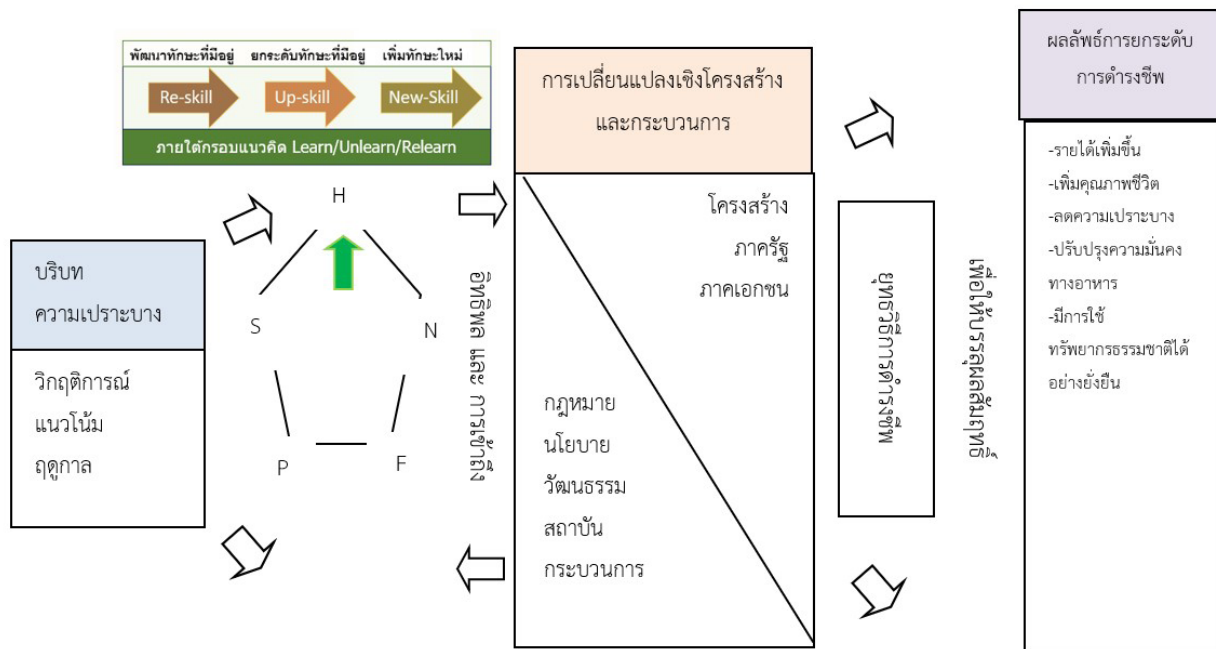

ภาพที่ 7 กระบวนการเพิ่มทักษะให้กับสินทรัพย์มนุษย์ด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต

อภิปรายและข้อเสนอแนะ

ในยุคศตวรรษที่ 21 องค์ประกอบการดำรงชีพของครัวเรือนที่สำคัญ คือ สินทรัพย์มนุษย์ จากภาพที่ 8 สินทรัพย์มนุษย์ได้รับการพัฒนาทักษะตามกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต 1. พัฒนาทักษะที่มีอยู่ในงานใหม่ (Re-skill) เช่น พัฒนาทักษะให้เหมาะสมกับงานใหม่ 2. ยกระดับทักษะที่มีอยู่ (Up-skill) เช่น ยกระดับทักษะให้เป็นมืออาชีพ เชี่ยวชาญมากขึ้นในงานที่ทำอยู่ในปัจจุบัน และ 3. เพิ่มทักษะใหม่ (New-skill) เช่น ทักษะใหม่กับงานใหม่ ตามกรอบแนวคิด Learn/Unlearn/Relearn ให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ 3R x 8C ของการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีลักษณะงานหรือทักษะเปลี่ยนไป จากที่แต่ก่อนจะพูดถึงเฉพาะทักษะด้านความรู้ (Hard skills) หรือทักษะด้านอารมณ์ (Soft skills) ทักษะใดทักษะหนึ่ง แต่ในปัจจุบัน การทำงานร่วมกันแบบข้ามสายงาน (Cross-functional) มีความสำคัญมากขึ้น ดังนั้น ความเชี่ยวชาญและชำนาญการเฉพาะทักษะด้านความรู้หรือทักษะด้านอารมณ์ คงไม่สามารถตอบโจทย์ลักษณะงานในยุคศตวรรษที่ 21 แต่ต้องปรับเปลี่ยนไปเป็น Cross-functional skill หรือ ทักษะแบบ M-Shaped ซึ่งต้องพัฒนายกระดับความสามารถทั้งทักษะด้านความรู้ ความเชี่ยวชาญเชิงลึก และทักษะด้านอารมณ์ ความสามารถเชิงกว้าง ความเป็นมืออาชีพ มีลักษณะเป็นคนที่เรียนรู้เชิงปฏิบัติการควบคู่กันทั้งทักษะด้านความรู้และทักษะด้านอารมณ์ที่หลากหลายไปตลอดชีวิต หรืออาจเรียกว่า “มนุษย์เปิด” (Multipotentiality) บุคคลที่มีความสามารถหลากหลายในการทำงาน สามารถเสริมศักยภาพการทำงานของตนเองให้ดีขึ้น และเป็นที่ต้องการขององค์กรได้ หากใครไม่สามารถปรับตัวได้ทันก็อาจทำให้เกิดภาวะแพ้ภัยตัวเอง หรือที่เรียกว่า ตกยุค (Obsolete) และไม่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานหรือองค์กรต่างๆ ในที่สุด

พิจารณาจากองค์ประกอบสินทรัพย์ทั้ง 5 ประการของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน เมื่อสินทรัพย์มนุษย์ถูกยกระดับขึ้นด้วยทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่พร้อมปรับตัวให้เท่าทันกับโลกที่หมุนเร็วขึ้น ก็จะกลายเป็นแรงผลักดันให้กับอีก 4 องค์ประกอบ 1. สินทรัพย์สังคม 2. สินทรัพย์กายภาพ 3. สินทรัพย์การเงิน 4. สินทรัพย์ธรรมชาติ สภาพสังคมที่มีสัญญาณปรับตัวไปเป็นสังคมไร้เงินสด ใช้ผ่านแอปพลิเคชันบนมือถือของโลกดิจิทัล มีการใช้งานออนไลน์บนโลกอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ส่งผลต่อเนื่องมายังสินทรัพย์กายภาพ เช่น จำนวนสาขาของธนาคารและการเดินทางคมนาคมเนื่องจากการทำธุรกรรมทางการเงินก็จะลดลงตามไปด้วย และในแง่ของสินทรัพย์การเงิน ก็อาจทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือเงินกู้ทั้งในระบบและนอกระบบได้ง่ายขึ้น หากบริหารจัดการไม่ดีก็อาจทำให้หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นได้ง่ายเช่นเดียวกัน ในทางกลับกัน หากครัวเรือนใช้งานออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายได้ในทิศทางที่ถูกต้อง โอกาสในการสร้างรายได้ก็มากขึ้นเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การจัดสรรปันส่วนจากการยอดไลค์และยอดวิวของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียบนโลกอินเทอร์เน็ต ส่งผลต่อผลกระทบอิทธิพลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและกระบวนการ เช่น พรบ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Personal Data Protection Act: PDPA) เพื่อป้องกันการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคลของทุกคน รวมถึงการจัดเก็บข้อมูลและนำไปใช้โดยไม่ได้แจ้งให้ทราบ และไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูลเสียก่อน

H สินทรัพย์มนุษย์ | S สินทรัพย์ทางสังคม | N สินทรัพย์ธรรมชาติ | P สินทรัพย์ทางกาย | F สินทรัพย์การเงิน

ภาพที่ 8 การพัฒนาสินทรัพย์มนุษย์ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการดำรงชีพ

เมื่อโครงสร้างทางสังคมและกระบวนการ เช่น กฎหมาย นโยบาย ได้รับการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับแนวโน้มตามบริบทของโลกในศตวรรษที่ 21 เช่น การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างฉับพลัน (Technology disruption) ดังที่กล่าวข้างต้น ชุมชนก็ต้องปรับตัวโดยอาศัยคุณลักษณะเด่นของสินทรัพย์มนุษย์ที่เป็นนักคิดนักเรียนรู้ มุ่งมั่นในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อนำทักษะต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มาปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการดำรงชีพของครัวเรือนเพื่อให้สามารถตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในบริบทของการใช้ชีวิตประจำวันซึ่งส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมกับองค์ประกอบสินทรัพย์การดำรงชีพของครัวเรือน ทั้ง 5 ประการ หากชุมชนไม่สามารถปรับยุทธวิธีการดำรงชีพให้สอดคล้องกับโครงสร้างและกระบวนการที่เปลี่ยนไป ก็อาจส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์การยกระดับการดำรงชีพ ทั้งรายได้ คุณภาพชีวิต ความเปราะบาง ความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงธรรมชาติโดยรอบของชุมชน และอาจต้อง “ตกยุค” ไปในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- ดุชนี คำมี. (2557) การศึกษาตลอดชีวิต : พัฒนาสังคมไทยสู่สังคมแห่งการเรียนรู้.
Mahidol R2R e-Journal, 1(2), 12-30.
- ยุทธการ สืบแก้ว. (2551). การพัฒนาแบบวัดอภิปัญญาสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น.
วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะครุศาสตร์ กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bhandari PB. (2013). Rural livelihood change? Household capital, community resources and livelihood transition. *J Rural Stud.* 2013 Oct 1;32:126-136. doi: 10.1016/j.jrurstud.2013.05.001. PMID: 24043919; PMCID: PMC3772533.
- Chambers, R., & Conway, G. (1991). Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century. *IDS Discussion Paper*, 296, 1-29. doi:ISBN 0 903715 58 9
- DFID. (1999). Sustainable Livelihoods Guidance Sheets Framework Introduction Vulnerability Transforming. *Context*, 26-26. doi:10.1002/smj
- DFID. (2008). DFID 's Sustainable Livelihoods Approach and its Framework. *Development*, 1-5.
- Dweck, C. S. (2008). Can personality be changed? The role of beliefs in personality and change. *Current Directions in Psychological Science*, 17(6), 391–394. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00612.x>
- Equitable Education Fund (EEF). (2022). Retrieved February 2, 2024 from <https://research.eef.or.th/kiatanantha-lounkaew-k-shaped/>
- García, H., Miralles, F., & Cleary, H. (2018). *Ikigai: the Japanese secret to a long and happy life.* Large print edition. Waterville, Maine, Thorndike Press Large Print.
- González-Pérez LI, Ramírez-Montoya MS. (2022). Components of Education 4.0 in 21st Century Skills Frameworks: Systematic Review. *Sustainability*. 2022; 14(3):1493. <https://doi.org/10.3390/su14031493>
- Gorbatov, S., Khapova, S. N., & Lysova, E. I. (2018). Personal branding: Interdisciplinary systematic review and research agenda. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 2238. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02238>
- Krantz, L. (2001). The sustainable livelihood approach to poverty reduction. *Division for Policy and Socio-Economic Analysis*(February), 44-44.
- Kiknadze, Nona & Leary, Mark. (2021). Comfort zone orientation: Individual differences in the motivation to move beyond one's comfort zone. *Personality and Individual Differences*. 181. 111024. 10.1016/j.paid.2021.111024.
- Le, N. and Ratten, V. (2021), "Digital Marketing and Social Entrepreneurship in Vietnam", *Thaichon, P. and Ratten, V. (Ed.) Developing Digital Marketing*, Emerald Publishing Limited, Leeds, pp. 41-64. <https://doi.org/10.1108/978-1-80071-348-220211003>
- Li, L. (2022). Reskilling and Upskilling the Future-ready Workforce for Industry 4.0 and Beyond. *Inf Syst Front*. <https://doi.org/10.1007/s10796-022-10308-y>

- Maneein, D. (2023). Community-Based Social Entrepreneurship and Rural Livelihood Improvement. Graduate School of Social Development and Management Strategy. National Institute of Development Administration
- Masae, A. (2013). Structural Change and Natural Resource-based Livelihood Adjustment among Wetland Settlers in Southern Thailand. (1), 57-67.
- Senninger, T. (2000). Abenteuer leiten-in Abenteuern lernen: Methodenset zur Planung und Leitung kooperativer Lerngemeinschaften für Training und Teamentwicklung in Schule, Jugendarbeit und Betrieb. Ökotopia Verlag.
- Srivetbodee, S. (2021). Marketing and Process Innovation: Case Studies of Thailand's Green Social Entrepreneurs. *Connexion: Journal of Humanities and Social Sciences*, 10(2), 112–125. Retrieved from <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/MFUconnexion/article/view/254797>
- Suwannee Pradit. (2019). A Study of New-skill Re-skill and Up-skill development needs of alumni of Rajamangala University of Technology Thanyaburi. Retrieved from <http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/bitstream/123456789/3880/1/20220203-Research1-Suwannee%20P..pdf>
- Thwe, W.P., Kálmán. (2023). A. Lifelong Learning in the Educational Setting: A Systematic Literature Review. *Asia-Pacific Edu Res* (2023). <https://doi.org/10.1007/s40299-023-00738-w>
- Toffler, A. (1970). *Future shock*. New York, Random House.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2018). A Global Framework of Reference on Digital Literacy Skills for Indicator 4.4.2 retrieved January 29, 2024 from <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/ip51-global-framework-reference-digital-literacy-skills-2018-en.pdf>
- United Nations (2023). *The Global Sustainable Development Report 2023*. Retrieved December 30, 2023 from <https://sdgs.un.org/gsdrr/gsdrr2023>
- United Nations Development Programme (2023). *Making Our Future: New Directions for Human Development in Asia and the Pacific*. Retrieved December 30, 2023. from https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-11/undp_regional_human_development_report_web_final_0.pdf
- Van Dam, N.H.M. (2016). *21st Century Corporate Learning & Development: Trends and Best Practices*.
- Van Dam, N.H.M. (2016). *Learn or Lose*. Breukelen. Netherlands. Nyenrode Publishing.
- World Economic Forum. *The future of jobs report 2023*. Retrieved January 29, 2024 from <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/>
- Yerkes, R.M., & Dodson, J.D. (1908). The Relation of Strength of Stimulus to Rapidity of Habit Formation. *Journal of Comparative Neurology & Psychology*, 18, 459–482. <https://doi.org/10.1002/cne.920180503>